

**MEHNATNI MUHOFAZA QILISH BO‘YICHA ASOSIY
TALABLAR, YONG‘INGA QARSHI KURASHISH VA ELEKTR TOKI
TA‘SIRIGA TUSHGAN KISHIGA BIRINCHI YORDAM KO‘RSATISH**

Farg‘ona viloyati Oltiariq tumani

2-son kasb-hunar maktabi

Mehnat muhofazasi fani o‘qituvchisi

Mamatqulova Shahzoda

Annotatsiya: *Ushbu maqolada mehnatni muhofaza qilish bo‘yicha asosiy talablar, yong‘inga qarshi kurashish va elektr toki ta‘siriga tushgan kishiga birinchi yordam ko‘rsatish yoritib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Mehnatni muhofaza qilish, yong‘inga qarshi kurashish, elektr toki, birinchi yordam ko‘rsatish, axborot-kutubxona muassasalari.*

Annotation: *This article covers basic labor protection requirements, fire fighting, and first aid for someone affected by electric current.*

Keywords: *Labor protection, fire fighting, electricity, first aid, information and library institutions.*

O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksining 211-moddasida faoliyat sohasi va qaysi idoraga bo‘ysunishidan qat‘i nazar, barcha korxonalarda xavfsizlik va gigiyena talablariga javob beradigan mehnat sharoitlari qaratilgan bo‘lishi kerakligi ko‘rsatilgan. Mehnatni muhofaza qilish bo‘yicha asosiy talablar «Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida»gi Qonun, Mehnat kodeksi, shuningdek, boshqa normativ hujjatlar va texnik standartlarda belgilangan. Masalan, «Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida»gi Qonunning 8-moddasida mehnatni muhofaza qilishning normativ ta‘minlanishi tartibida Vazirlar Mahkamasi zimmasiga O‘zbekiston Kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashi bilan birgalikda ishlab chiqarishda mehnat xavfsizligi uchun zarur bo‘lgan talablar darajasini belgilash vazifasi yuklatilgan. Xuddi shu tartibda mehnatni muhofaza

qilishning ilmiy asoslangan standartlari, qoida va normalari tasdiqlanishi, shuningdek, mehnat sharoitlarini yaxshilash, ishlab chiqarishda shikastlanish va kasb kasalliklarining oldini olish bo'yicha dasturlar ishlab chiqilishi lozim. Shunga o'xshash dasturlar hukumat belgilagan talablar asosida tegishli vazirlik va idoralar tomonidan har bir tarmoqda tarmoq kasaba uyushmalari birlashmalari bilan kelishilgan holda ishlab chiqilishi zarur.

Ushbu talablarning barchasiga, shuningdek, ko'rsatilgan tartibda belgilangan mehnatni muhofaza qilish qoida va normalari, standartlariga rioya qilish ish beruvchining majburiyatlariga kiradi. Qonun hujjatlari ularni bajarishdan chetga chiqilishiga yo'l qo'ymaydi. Bu shuni bildiradiki, agar yuqorida ko'rsatilgan mehnatni muhofaza qilish bo'yicha kelishuvlar, qoida va normalar, standartlarda tegishli ishlarni bajarishda xodimlarning maxsus oziq-ovqat, kiyim-kechak va poyabzal, boshqa individual himoya vositalari bilan ta'minlanishi nazarda tutilgan bo'lsa, ularni berish hech qanday sabab bilan, jumladan, mablag' yo'qligini ro'kach qilib, rad etilishi mumkin emas.

Axborot-kutubxona muassasalari binolarini yong'indan muhofaza qilish uchun ishlatiladigan asosiy texnik qurilmalar FOCT 12,4,009-75 asosida aniqlanadi.

Signal vositalari. Yong'inga qarshi kurashning asosiy omillaridan biri uni o'z vaqtida aniqlash va yong'in kuchayib ketmasdan, unga qarshi kurash chora-tadbirlarini amalga oshirishdir. Bunda aloqa vositalari va signalizatsiyadan foydalanish yaxshi natija beradi. Shuning uchun axborot-kutubxonalarida aloqaning eng ishonchli vositasi hisoblangan umumshahar telefon aloqasi to'g'ridan to'g'ri o't o'chirish komandalari bilan bog'langan bo'ladi.

Avtomat telefon stansiyalarida o't o'chirish komandasi 101 telefon raqamini terib chaqiriladi. EPS signal tizimi xabar beruvchi va xabar qabul qilish stansiyasi (kommutator), energiya manbayi, ovoz hamda yorug'lik signalizatsiyalaridan tashkil topgan. Bu tizim ikki xil usulda o'rnatilishi mumkin. Nursimon usulda har bir xabar beruvchi tizim qabul qilish stansiyasi bilan ayrim sim orqali to'g'ridan to'g'ri ulangan. Har bir nur ikkita: borish va qaytish

simlaridan tashkil topgan. Qabul qilish stansiyasi o'zining tuzilishi jihatidan telefon stansiyasiga o'xshaydi. Nursimon tizim puxta va ishonchli bo'lib, bir vaqtning o'zida hamma nurlardan axborot qabul qila oladi. Yagona kamchiligi unga nihoyatda ko'p miqdorda sim sarflanadi.

Yuqorida keltirilgan yong'inga qarshi elektr signalining ahamiyatli tomoni shundaki, uning tarmoqlari orqali elektr toki muntazam o'tib turadi. Shuning uchun ham uning barcha qismlari puxta ishlayotganligini doimo nazorat qilib turish mumkin. Bu esa o'z navbatida, yong'in haqidagi xabarni o'z vaqtida yetib borishini ta'minlaydi.

Har qanday yong'inni o'chirishda yong'inning kuchayishiga olib kelayotgan omillarni va sharoitni aniqlash muhimdir. Bunda yonishning davom etishini to'xtatuvchi sharoit yaratish katta rol o'ynaydi. Yong'inni o'chirish paytida qattiq jismlar yonganda yong'inning tezligi 4 m/min, suyuqliklar yuzasi bo'yicha esa 30 m/min bo'lishini hisobga olish kerak.

Yonishdan hosil bo'lgan mahsulotlar, asosan, qattiq changsimon moddalar, bug'lar va gazlardan iborat bo'ladi. Ular tufayli hosil bo'ladigan harorat esa moddaning yonganda issiqlik ajratishi, yonish tezligi va alanganing tarqalishi, shuningdek, binoning hajmi va havo almashish sharoitlariga bog'liq bo'ladi.

Yuqori harorat ta'sirida qizigan tutun yonish mahsulotlarining tezlikda tarqalishiga yordam beradi, shuningdek, xona tutunga to'lib, yong'inni o'chirishga xalaqit beradi.

Yong'inga qarshi muhofaza qatlamlari yonganda (brom birikmalari va xlor), yog'och materiallar (SO), polimer qurilish materiallari va boshqalardan zararli ta'siri bo'lgan, jumladan, zararli gazlar ajralib chiqadi. To'la yonib bo'lmagan qoldiq mahsulotlar qizigandan keyin va sof alanga oqim ta'sirida qaytadan alanga olib ketishi mumkin.

Yong'in (o't) o'chirish vositalari va usullari. O't o'chirish usullari quyidagicha bo'lishi mumkin:

1) yonayotgan zonani ko'p miqdorda issiqlik yutuvchi materiallar yordamida sovitish;

2) yonayotgan materiallarni atmosfera havosidan ajratib qo'yish;
3) yonayotgan zonaga kirayotgan kislorod miqdorini kamaytirish;
4) maxsus kimyoviy vositalarni qo'llash. O't o'chirish vositalari sifatida, suv bug'lari, kimyoviy va mexanik ko'piklar, inert va yonmaydigan gazlar, qattiq kukunsimon materiallar, maxsus kimyoviy moddalar va aralashmalardan foydalaniladi.

Suv bilan o'chirish. Suv eng ko'p tarqalgan, arzon va shuning bilan birga, deyarli hamma yerda mavjud bo'lgan o't o'chirish vositasi bo'lib, suv bilan har qanday masshtabdagi yong'inlarni o'chirish mumkin.

Suvning o't o'chirishdagi asosiy xususiyati uning ko'p miqdorda issiqlik yutishiga asoslangan. U yonayotgan o'choqning haroratini keskin kamaytirib, yonmaydigan holatga olib keladi.

Ko'pik bilan o'chirish. Ko'pik hosil qilish uchun havo zarralarini suv qobig'i bilan o'rash, ya'ni havo zarralarini suvga singdirish kerak.

Ishqorlar bilan kislotalar aralashmasining kimyoviy reaksiyasi yoki suv bilan ko'pik hosil qiluvchi modda va havo aralashmasini mexanik aralashtirish asosida ko'pik hosil qilinadi.

Elektr toki ta'siriga tushgan kishiga tibbiyot xodimi kelgunga qadar ko'rsatiladigan yordam ikki qismga bo'lib qaraladi:

- 1) tok ta'siridan qutqarish;
- 2) birinchi yordam ko'rsatish.

Tok ta'siridan qutqarish, o'z navbatida, bir necha xil bo'lishi mumkin. Eng oson va qulay usuli bu — elektr qurilmasining o'sha qismiga kelayotgan tokni o'chirishdir.

Elektr ta'siriga tushgan kishiga birinchi yordam ko'rsatish uning holatiga qarab belgilanadi. Agar ta'sirlangan kishi hushini yo'qotmagan bo'lsa, uning tinchligini ta'minlab, shifokor kelishini kutish yoki tezda davolash muassasasiga olib borish zarur.

Agar tok ta'sirida hushini yo'qotgan, ammo nafas olishi va yurak tizimi ishlayotgan bo'lsa, uni quruq va qulay joyga yotqizish, kamari va yoqasini

bo'shatish va sof havo kelishini ta'minlash zarur. Novshadil spirti hidlatish, yuziga suv purkash, tanasi va qo'llarini ishqalash yaxshi natija beradi. Agar jarohatlangan kishining nafas olishi qiyinlashsa, qaltirash holati bo'lsa, ammo yurak urish ritmi nisbatan yaxshi bo'lsa, unda bu kishiga sun'iy nafas oldirish zarur. Klinik o'lim holati yuz bergan taqdirda sun'iy nafas oldirish bilan bir qatorda, yurakni ustki tomondan uqalash kerak.

Yurakni tashqaridan uqalash jarohatlangan kishi organizmidagi qon aylanishini sun'iy ravishda tiklab turish maqsadida amalga oshiriladi.

Uqalash sun'iy nafas oldirish bilan birgalikda olib borilishi kerak. Agar yordam ko'rsatayotgan kishi bir o'zi bo'lsa, har ikki marta puflagandan keyin 15 marta ko'krak qafasini bosishi kerak. Jarohatlangan kishining yurak urishi mustaqil bo'1- ganligini uning pulsini tekshirib bilinadi. Buning uchun uqalashni 2—3 daqiqaga to'xtatib, tomir urishi paypaslab ko'riladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. A. Saidov va boshq. Davlat va huquq asoslari. (Darslik.) T., 2002.
2. Q. Yormatov, Y. Isamuhamedov. Mehnatni muhofaza qilish. (Darslik.) T., 2002.
3. Axborot-kutubxona va ARM m arkazlari ishini tashkil qilish. H ujjatlar to'plami. T., 2007.
4. Huquqingizni bilasizmi ? Metodik qo'llanma. T., A .Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxona nashriyoti, 2007.
5. Inson huquqlari — oliy qadriyat. T., A. Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxona nashriyoti, 2007. 7.
- 6.E.A. Sokolov. Mehnat va huquq. Qo'llanma. T., 2009.
7. Axborot-kutubxona faoliyatiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar. T., A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxona nashriyoti, 2012.